UPLATNĚNÍ VĚD O ČLOVĚKU V SOCIÁLNÍ PRÁCI

Karel Paulík, editor

Tato kniha shrnuje podstatné výsledky realizace výzkumného záměru podpořeného Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy ČR s názvem **Využití psychologie a dalších sociálních věd ke zkvalitnění sociálních služeb v ostravském regionu**. Zaměřuje se na možnosti uplatnění psychologie a dalších věd zabývajících se člověkem, především sociologie a ekonomických disciplín, v souvislosti s hledáním optimální korespondence potřeb klientů sociálních služeb s jejich charakterem a dostupností. Zmíněné vědy o člověku mohou přispět řadou poznatků o zvláštnostech lidské adaptace na životní podmínky v daném prostředí a o potřebách souvisejících s problémy a obtížemi spojenými s adaptačním procesem u jednotlivců i skupin osob k ujasnění teoretického pojetí sociální práce i k rozvíjení intervenčních diagnostických i výzkumných a koncepčních postupů a metod při jejím odborném výkonu.

Kniha je rozčleněna do dvou hlavních částí. První z nich je nazvána „Teoretické otázky poradenství v sociální práci“. Druhá část nese název „Sociální služby a potřeby vybraných skupin populace.“ Jednotlivé kapitoly mají následující obsah:

První kapitola – SOCIÁLNÍ PRÁCE JAKO ČINNOST A VĚDNÍ DISCIPLÍNA – přináší stručný pohled do historie sociální práce se zmínkou o některých osobnostech, které přispěly k jejímu rozvoji a zabývá se sociální prací jako součástí sociálních služeb a skupiny pomáhajících profesí. Kromě toho přináší pohled na sociální práci jako na praktickou činnost realizovanou s různou mírou profesionality s přihlédnutím k obtížím při určování potřebných profesních kompetencí sociálního pracovníka, pohled na sociální práci jako na dynamicky se rozvíjející obor studia na vyšších odborných a vysokých školách, i pohled na sociální práci jako na vědeckou disciplínu. Poukazuje přitom na problémy související s teoretickým vymezením předmětu, cílů a hlavních úkolů sociální práce včetně terminologických obtíží i vztahů k příbuzným disciplínám.

Ve druhé kapitole – PORADENSTVÍ V SOCIÁLNÍ PRÁCI – je rozebírána otázka podílu poradenství v pomáhajících profesích a je zde zmíněna obecná charakteristika poradenství se zvláštním zřetelem na odborné sociální poradenství a poradenství psychologické. Přiblíženy jsou jednotlivé druhy poradenství podle počtu klientů (individuální poradenství, skupinové poradenství a hromadné poradenství) a podle místa realizace poradenských služeb (poradenství ambulantní, rezidenční a terénní). Pozornost je ve druhé kapitole věnována rovněž vztahu psychologického poradenství a psychoterapie, intervenčním poradenským metodám a poradenským a psychoterapeutickým směrům s ohledem na jejich praktický vliv.

Třetí kapitola je věnována OSOBNOSTI PORADENSKÉHO ODBORNÍKA, zejména s ohledem na potřebné osobnostní předpoklady pro výkon profese poradce. V souvislosti s jejich určováním v odborné literatuře je zde probrána mimo jiné také otázka sociální role sociálního pracovníka a problematika jeho psychické odolnosti.

Čtvrtá kapitola s názvem NĚKTERÉ BARIÉRY EFEKTIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE S KLIENTY se zabývá zejména faktory, které na sociálního pracovníka v souvislosti s výkonem jeho povolání působí rušivě a jsou prožívány a hodnoceny negativně. Je zde analyzován pojem psychické zátěže v pomáhajících profesích s ohledem na pracovní zátěž sociálních pracovníků a zvládání jejích organizačních aspektů.

Předmětem páté kapitoly PROFESIONÁLNÍ PŘÍPRAVA SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ jsou druhy a formy vzdělávání v sociální práci. Autorka této kapitoly probírá rovněž současnou právní úpravu vzdělávání sociálních pracovníků u nás, příslušné programové dokumenty a způsoby financování tohoto vzdělávání.

Šestá kapitola nesoucí název UPLATNĚNÍ POZNATKŮ ZE SOCIOLOGIE V SOCIÁLNÍ PRÁCI přináší zamyšlení nad tématem podobností a rozdílů sociální práce a sociologie. Obě disciplíny se pohybují v prostoru, jehož společným jmenovatelem je fenomén společnosti se svými zákonitostmi fungování. Sociologie je pro sociální práci jedním ze zdrojů poznatků pro její odborné činnosti, založené na mezilidském vztahu klienta a odborníka, směřující k mnohostranné podpoře sociálního fungování občanů. To lze charakterizovat např. jako nalezení dynamické rovnováhy mezi klientem a prostředím. Sociologické poznatky však přímo neovlivňují zaměření a metody sociální práce. Analýzou dat získaných z výzkumu dostává sociální pracovník informace o problémech, které je třeba řešit, ne však o tom, jak. V souvislosti s tím se nabízí otázka, zda sami sociální pracovníci mají podobné výzkumy striktně dodržující metodologické zásady provádět a zda by je neměli nechat specializovaným odborníkům.

V sedmé kapitole – VYUŽITÍ POZNATKŮ EKONOMICKÝCH VĚD PŘI ZKVALITNĚNÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB – jsou informace o ekonomických souvislostech sociálních služeb ve světle možností zvyšování jejich kvality. V tomto smyslu jsou zde charakterizovány veřejná ekonomika a veřejné služby, sociální služby a zvláštní pozornost je věnována službám v oblasti zaměstnanosti a jejich aktivním i pasivním nástrojům.

DRUHY SOCIÁLNÍCH POTŘEB je název osmé kapitoly. Analýza sociálních potřeb pro teoretické i praktické účely zde vychází z pojetí potřeb v současné psychologii a opírá se o klasifikaci sociálních potřeb J. Bradshawa, který rozlišuje normativní, pociťované, vyjádřené a komparativní potřeby. Podkladem pro stanovení normativních potřeb jsou odborné expertizy úrovně požadavků určitých skupin obyvatelstva. Pociťované potřeby představují míru subjektivních požadavků lidí, které se deklarují navenek jako potřeby vyjadřované. Východiskem pro určení komparativních potřeb je srovnávání nároků různých populačních skupin. Pravděpodobné nároky na služby v budoucnu u určité skupiny lidí, kterým dosud daná služba určena nebyla nebo kteří ji nenárokovali, se odhadují na základě zkušeností získaných u skupiny, která má podobné charakteristiky a která již určité služby využívá.

Druhou část knihy zahajuje devátá kapitola – NAPLŇOVÁNÍ POTŘEB KLIENTŮ V SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH. Zabývá se možnostmi určování normativních, prezentovaných a komparativních potřeb v sociální práci. Normativní potřeby jsou důležitým předpokladem plánů sociálního rozvoje. Přitom jsou stanovovány normativy pro zřizování služeb na určitém území na základě analýzy demografického vývoje. Devátá kapitola uvádí řadu příkladů ukazatelů plynoucích z populačního vývoje v ČR, zejména v Ostravě. Jednou z plánovacích metod je komunitní plánování sociálních služeb respektující možnosti jejich zřizovatelů a poskytovatelů i potřeby uživatelů. Závěr kapitoly je věnován promítnutí vývojových tendencí v demografické oblasti do předpokládaných nároků na sociální služby v Ostravě v budoucnu.

Desátá kapitola – POTŘEBY OSOB S HANDICAPEM – se koncentruje na sociální potřeby příznačné pro osoby s tělesným, zrakovým, sluchovým, intelektovým (mentálním)

postižením a pro osoby duševně nemocné. Zdravotní postižení výrazně ovlivňuje život jedince a klade na něj i na lidi v jeho okolí nemalé zvláštní nároky. Tělesné a duševní obtíže se nezřídka pojí i s problémy sociálního rázu. V kapitole jsou probrány důležité činitele sociální integrace zdravotně postižených osob. Pozornost je věnována především potřebám rodinného zázemí, integrace, samostatnosti a nezávislosti, porozumění a taktu, seberealizace, vytváření společenských hodnot, sociální upotřebitelnosti, pomoci při uspokojování základních životních potřeb, emocionálních zážitků.

Jedenáctá kapitola – IMIGRANTI A JEJICH SOCIÁLNÍ POTŘEBY – přibližuje do značné míry výjimečnou situaci, v níž se zpravidla ocitají uprchlíci v souvislosti s příchodem do jiných sociokulturních vztahů. Přináší údaje o tom, co potřebuje tato skupina osob k tomu, aby se sociálně adaptovala v novém prostředí. Přitom poukazuje zejména na legislativní situaci v České republice týkající se uprchlíků i na administrativní stránku věci. Charakterizuje žadatele o azyl a instituce zabývající se uprchlíky a doplňuje některé poznatky užitečné pro práci s nimi.

V kapitole v pořadí dvanácté – SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO DĚTI A MLÁDEŽ – nalezne čtenář zamyšlení nad problémy odborné poradenské práce v oblasti péče o děti a mládež. Poradenství pro tuto populační skupinu netvoří samostatný útvar v rámci sociálních služeb. Předpokladem jeho účinnosti je vedle využívání poznatků z různých vědních oborů, jako je psychologie, pedagogika, sociologie, právo, medicína a zdravověda také vzájemná spolupráce institucí a zařízení v příslušných zainteresovaných resortech i mimoresortních (nestátních) subjektech, vytvářející pestrou nabídku služeb v rámci poradenského systému.

Následující kapitola – NEZAMĚSTNANÍ V RÁMCI REGIONU MORAVSKOSLEZSKO – se věnuje charakteristice jednoho z osmi regionů soudržnosti ČR Moravskoslezsko ve vazbě na trh práce a nezaměstnanost. Připomíná problematiku dlouhodobé nezaměstnanosti a v tomto smyslu problémové (rizikové) skupiny na trhu práce. Blíže se věnuje fenoménu sociálního vyloučení a jím postiženým osobám, možnostem řešení nezaměstnanosti v regionu Moravskoslezsko a otázce ekonomického zhodnocení služeb zaměstnanosti v regionu Moravskoslezsko.

Čtrnáctá kapitola s názvem SOCIÁLNÍ PRÁCE S DALŠÍMI MARGINALIZOVANÝMI SKUPINAMI doplňuje některé poznámky ke zvláštnostem sociálních potřeb Romů a přináší i poznatky o dalších skupinách odlišujících se od většinové populace, bezdomovcích a sexuálních menšinách, ze kterých vyvozuje některé náměty k zamyšlení pro sociální pracovníky přicházející s nimi do kontaktu. Pozornost je věnována také problematice delikventních dětí a mládeže.

Poslední, patnáctá kapitola – ZÁVĚRY PRO ZLEPŠENÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB – přináší souhrnné aplikace poznatků uváděných v předcházejících pasážích knihy podle jednotlivých oblastí sociální práce do námětů k jejímu zlepšení v zájmu poskytovatelů, provozovatelů i klientů.